

Kuntauudistus ja kuntatalous

Suomen kuntataloutta pyritään tehostamaan kuntauudistuksella, joka tähtää entistä vahvempiin peruskuntiin. Artikkelin arvioi uudistuksen tarvetta ja vaikutuksia.

Reijo Vuorento
Apulaisjohtaja
Suomen Kuntaliitto
reijo.vuorento@kuntaliitto.fi

Suomen kunnilla on vahva itsehallinto sekä rooli palvelujen järjestämisessä, tuottamisessa ja rahoituksessa. Kun vastuu esimerkiksi kaavoituksesta ja muusta teknisestä infrastruktuurista sekä sosiaali- ja perusterveydenhuollon palveluista ja koulutoimesta on yhdellä ja samalla taholla, siitä hyötyvät eniten asukkaat, mutta se tehostaa myös hallintoa. Kunnan kannettavaksi ei silti pidä siirtää liian suurta taakkaa. On myös tehtäviä ja asioita, joissa kunta on liian pieni ja haavoittuva yksikkö vastuun kantajaksi. Tällainen tehtävä on muun muassa erikoissairaanhoido.

Pohjoismaisen hyvinvointivaltion tunnusmerkki on paikallishallinnon vahva osuus niin taloudesta kuin työllisyydestä. Päätöksentekoa on haluttu siirtää ajan myötä paikallishallinnolle ja kuntiin, lähelle kansalaisia. Tanskassa kuntauudistuksen jälkeen on 98 kuntaa ja 5 alueellista yhteenliittymää, jotka vastaavat alueensa ylikunnallisista tehtävistä. Pinta-alaltaan nämä mahtuvat lähestulkoon nykyiseen Uudenmaan maakuntaan. Ruotsissa on 290 kuntaa ja 20 maakäräjät, jotka vastaavat ylikunnallisista tehtävistä. Norjassa on 430 kuntaa ja 4 aluetta erityisesti sairaalatoiminnan tehtäviä varten.

Reijo Vuorenon mielestä
kuntaudistuksen tulee
perustua faktoihin –
ei mielikuviin.

Bruttokansantuotteeseen suhteutettuna Suomen paikallishallinto selviytyy velvoitteistaan hyvin. Ruotsiin verrattuna paikallishallintomme kansantuote- ja työllisyysosuudet ovat noin 5 prosenttiyksikköä alhaisempia. Menotasomme lähestulkoon samojen palvelujen tuottamiseksi on näin vertaillen noin 10 miljardia euroa Ruotsia pienempi, kun otetaan huomioon asukasluvun välinen ero. Yksi merkittävä syy tähän on Suomen pienempi henkilöstön määrä paikallishallinnon hoitopalveluissa. Tämä selittää osaltaan myös alhaisempaa työllisyysastettamme (Suoniemi ym. 2010).

Suomen kunnallishallinnon osuus kansantaloudesta on pysynyt viimeiset noin 20 vuotta samalla, noin viidenneksen tasolla (kuvio1). Kunta-alan palveluksessa on nyt saman verran työntekijöitä kuin 20 vuotta sitten. Kunnat ovatkin kyenneet tehostamaan toimintaansa merkittävästi ja sopeutumaan muuttuviin olosuhteisiin.

Talouden – myös kuntatalouden – ennustaminen on vaikeaa. Kun ennustetaan pidemmälle, ennustamisen vaikeus korostuu. Mennyt kehitys osoittaa, että aiemmin tehdyt ennusteet ovat lä-

hes järjestään ajan saatossa osoittautuneet virheellisiksi. Niiden varassa tehdään kuitenkin linjauksia ja päätöksiä monasti kiistanalaisiin oletuksiin perustuen.

Nyt meneillään oleva kuntauudistus ja sen talousennusteet tuskin tekevät tästä poikkeusta. Kuntien talous on lähestulkoon aina ollut romahduksen partaalla. Kunnat ovat kuitenkin osoittaneet valtavaa sopeutumiskykyä voimavarojensa puitteissa.

Kansainvälisesti vertaillen Suomen kunnat ovatkin hyvässä kunnossa. Tätä heijasta niin kuntien omistaman luottolaitoksen Kuntarahoitus Oyj:n kuten myös Kuntien takauskeskuksen paras AAA-luottoluokitus. Suomen kuntien velka onkin kansainvälisesti vertaillen vähäinen. Siksi Suomen kunnat toimivat nyt kansainvälisten sijoittajien näkökulmasta turvasatamina, johon ne haluavat varojaan turviin.

Suomessa on luotettava kirjanpitojärjestelmä ja toimiva ns. kriisikuntamenetely. Jos Eurooppa-tasolla olisi vastaavat mekanismit, Eurooppa ei olisi nykyisen kaltaisessa kurimuksessa.

Kuntien velkaantuminen on jatkunut voimakkaana. Samalla on kuitenkin

Suomen paikallishallinnon (kuntien) menot ovat noin 10 miljardia euroa pienemmät kuin Ruotsissa kansantuotteeseen suhteutettuna (asukasluvun ero huomioon ottaen).

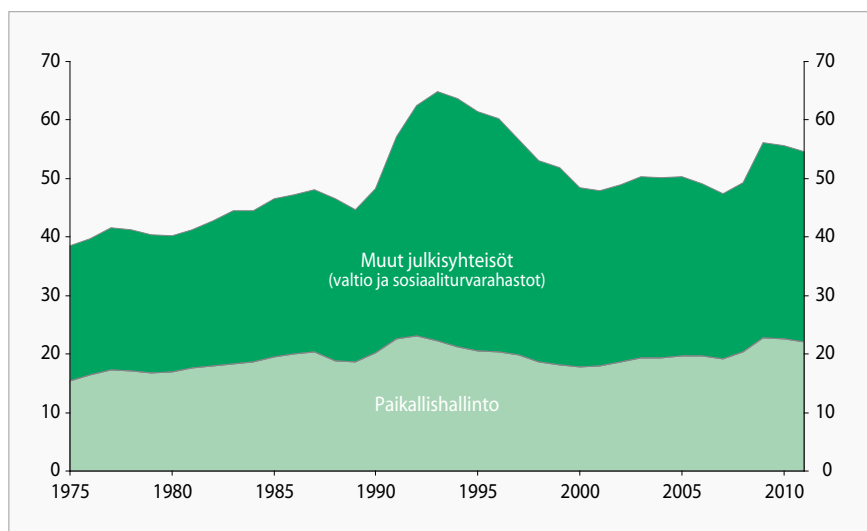
kin otettava huomioon, että kuntien velka on suurelta osin kiinni kansantaloutta palvelevissa perusrakenteissa kuten voimalaitoksissa, satamissa tai liikenteen rakenteissa. Kunnilla on jatkossakin suuria investointipaineita rakentamisen painopisteen siirtyessä peruskorjauksiin. Koulumme, sairaalamme ja vaikkapa terveyskeskuksemme ovat korjausten tarpeessa.

Kuntatalous ja kuntakoko

Kuntakoon suhdetta kuntien tuottavuuteen ja tehokkuuteen on selvitetty eri yhteyksissä niin meillä kuin monissa muissakin maissa. Mitään yksiselitteistä optimikokoa lähipalveluiden järjestämiselle ei ole esitetty. Perusterveydenhuollon osalta tutkimukset (esim. Rättö ym. 2012) ovat osoittaneet tarpeen vähintään 20 000 asukkaan väestöpohjaan. Erityisen vaativan hoidon osalta väestöpohjavaatimukset ovat jopa useita satoja tuhansia.

Ruotsissa peruskuntien kuntakoon suhdetta toiminnan tehokkuuteen ja taloudellisuuteen selvitettiin laajasti kuusi vuotta sitten (Berggren m.fl. 2006). Johtopäätös oli, että kaikkein suurimmat ja pienimmät kunnat ovat kaikkein tehottomimpia ja että kunta-

Kuvio 1. Julkisyhteisöjen kokonaismenojen suhde BKT:een, % vuosina 1975–2011.

Lähde: Vuodet 1975–2010 Tilastokeskus, vuoden 2011 ennuste VM ja Kuntaliitto.

Suurempi kunta ei välttämättä tuota palveluja tehokkaammin ja halvemmalla.

talouden tuottavuuden ja tehokkuuden kannalta nopeimmin vaikuttava muutos olisi suurimpien yksiköiden jakaminen pienempiin. Myös esimerkiksi Helsingin ja Vantaan yhdistymisselvitys (Helsinki-Vantaa seurantaryhmä 2010) osoitti mahdollisen yhdistymisen yhteiseksi suurkunnaksi tuovan mukanaan lisäkustannuksia ja alentavan tuottavuutta.

Suurempi kuntakoko ei siis automaattisesti merkitse sitä, että palvelut tuotetaan tehokkaammin ja halvemmalla. Suuremmissa kunnissa piilee hallinnollisen jäykkyyden vaara. Hierarkiat voimistuvat ja henkilöstön mahdollisuudet oman työnsä kehittämiseen saattavat heikentyä. Tuottavuuden haasteet ovatkin erilaisia erisuuruissa ja eri puolilla maata sijaitsevilla kunnissa.

Julkisen talouden kestävyys

Kestävyysvaje kertoo, kuinka suuri kertaluonteinen julkistalouden kiristäminen vakauttaisi pysyvästi julkisen velan kehityksen. Valtiovarainministeriön (2010) joulukuussa 2010 julkaiseman arvion mukaan vuonna 2015 julkisen talouden kestävyysvaje on 5 prosenttia bkt:stä eli noin 10 miljardia euroa. OECD:n (2012) uusin arvio Suomen jul-

kisen talouden kestävyysvajeesta on 4,6 prosenttia bkt:stä, joka on linjassa VM:n arvioiden kanssa. Kaksi vuotta siten OECD:n vastaava arvio oli 8 prosenttia bkt:stä.

OECD (2012) toteaa viimeisimmässä maakatsauksessaan, että Suomen julkisen talouden pitemmän aikavälin haasteet ovat suuret useimpiin muihin EU-maihin verrattuna. Hyvä lähtökohtatilanne vajeen ja velan suhteen merkitsee, että melko vähäinen lisäkiristys riittää vakauttamaan velan nykyisillä julkisen talouden menopaineilla. Väestön ikääntyminen kuitenkin lisää menopaineita nopeasti. OECD arvioi, että ikäsidonnaiset menot suhteessa kokonaistuotantoon lisääntyvät 5,4 prosenttiyksikköä vuodesta 2012 vuoteen 2030.

Ikäsidonnaisten julkisten palvelujen kasvupaineesta noin puolet kohdistuu pääosin kuntien järjestämistä tuolla oleviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Väestörakenteen muutokset vaikuttavat paitsi peruspalvelujen tarpeeseen myös kuntien ja alueiden elinvoimaisuuteen, tulopohjien kehitykseen sekä peruspalvelujen rahoitusmahdollisuuksiin. Kuntien menojen kasvun hillitseminen onkin keskeinen tekijä julkisen talouden kestävyysvajeen hallinnassa. Pidemmällä aikavälillä VM:n arvion mukaan julkisen talouden kestävyysvajeen hallinta edellyttää tuottavuuden nousua, työurien pidentämistä, sijoitusten tuottoasteen parantumista ja maahanmuuton kasvatamista korvaamaan syntyvyuden riittämättömyydestä aiheutuvaa työvoiman tarvetta.

Kuntarakenteen kannalta keskeistä on taloudeltaan itsenäiset ja vahvat kunnat sekä niillä alueilla, joissa tällaisten kuntien muodostaminen ei ole mahdollista, kuntien yhteistyön tiivistäminen. Nykyistä vahvemmat peruskunnat sekä selkeämmät ja nykyistä vahvemmat yhteistyörakenteet tarvitaankin nimenomaan siksi, että kuntiin kohdistuu lähivuosina hyvin voimakkaita palvelu- ja työvoi-

Julkisen talouden kestävyysvajeita ei voida juurikaan kaventaa kuntakokoa suurentamalla.

man saatavuuspaineita, joihin vastaaminen liian pienillä yksiköillä saattaa olla ylivoimaista. Kuntien elinvoimaa onkin vahvistettava, ja sen vahvistaminen liittyy juuri julkisen talouden kestävyysvajeen hallintaan. Kuntien elinvoimaan liittyy myös huoltosuhteen kehitys, mutta sen kannalta on pitkälti yhdentekevää, onko koko Suomessa yksi vai esimerkiksi 200 kuntaa.

Kunnat ja tuottavuus

Kansainvälisesti vertaillen (esim. OECD-vertailut, Rättö ym. 2012) osoittavat Suomen kuntien toiminnan varsin tehokkaaksi ja tuottavaksi. Palvelutoimintoistamme laadun ja kustannustehokkuuden kärkeen nousevat peruskoulu ja erikoissairaanhoito. Tilastokeskuksen tuottavuustilastot¹ näyttävät kuitenkin usein kuntien toiminnan tuottavuuden olevan laskussa. Niissä suorite- ja kustannustietoja verrataan panosten käyttöön, jolloin laskennallisesti alentuneen tuottavuuden saattaa selittää se, että tällainen vertailu ei ota huomioon laatua ja vaikuttavuutta.

¹ Ks. www.tilastokeskus.fi – Julkinen talous – Kuntien ja kuntayhtymien tuottavuustilasto.

Kuntapalvelujen laskevasta tuottavuudesta kertovat tilastot eivät ota huomioon palvelujen laatua ja vaikuttavuutta.

Pääministeri Kataisen hallituksen ohjelma toteaa, että kuntapalveluiden arvioimiseksi tarvitaan laadun ja vaikuttavuuden huomioon ottava, kestävä kuntatuottavuuden mittaristo. Perinteinen tuottavuusmittaus on laajalti todettu puutteelliseksi. Vaikuttavuuden huomioon ottavien tuottavuusmittareiden kehittäminen onkin tärkeää oikean tiedon saamiseksi kuntapalvelujen tuottavuudesta ja vaikuttavuudesta.

Esimerkki kestävästä laadun ja vaikuttavuuden huomioivasta mittarijärjestelmästä on VATTin ja Kuntaliiton yhteistyössä tekemä tutkimus vanhuspalvelujen tuottavuudesta (Kangasharju ym. 2010). Kyseisessä tutkimuksessa perinteistä euromääräistä panos-tuotosajattelua laajennetaan vaikuttavuuselementillä, joka saadaan vanhusten fyysisistä ja psyykkistä toimintakykyä kuvaavista ns. RAVA-pisteistä. Tulosten mukaan vaikuttavuuden huomioon ottaminen paransi tuottavuutta 0,5 prosenttiyksikköä verrattuna perinteiseen mittaustapaan. Tämä on vähän lyhyellä aikavälillä mutta erittäin merkittävää pidemmällä aikavälillä, erityisesti julkisen talouden kestävyysvajeen hallinnan kannalta.

Esimerkiksi koulutuspalveluiden laskevasta tuottavuuskehitys on jatkuvasti ollut negatiivista samaan aikaan kun suomalainen koulutusjärjestelmä saa ansioita niin Pisa-tutkimuksissa kuin kansainvälisissä rankinglistauksis-

sakin. Suomen terveydenhuoltomenojen osuus bkt:stä on ollut vuosikausia alle OECD-maiden keskiarvon.

Nämä esimerkit osoittavat, että Suomen paikallishallinnon kustannustehokkuus on kansainvälisesti hyvä. Tuottavuuden parantaminen on jatkuva prosessi, mutta sen osalta ikääntyvässä Suomessa ei ole suuria mahdollisuuksia ilman, että ne vaikuttavat palvelujen laatuun ja vaikuttavuuteen. Tietotekniikan kehittäminen ja yhteistoiminnan tiivistäminen ovat välttämättömiä, mutta ne eivät yksinään riitä vastauksiksi tuleviin haasteisiin.

Kuntien tuottavuuden kehittämisen kannalta tärkeää myös on, että rakenteet ovat kunnossa. Tämä koskee niin alue- kuin kuntarakennetta sekä kuntien yhteistoimintaa. Toimintojen optimointi ja oheistoimintojen yhteistyö edellyttää riittävän isoja toiminta-alueita. Osoptimoinnin vaara² kuntapalveluissa ja niihin liittyvissä oheispalveluissa on huomattavan suuri sekä yhteistyön etä palvelujen ostojen näkökulmasta. Toimivat palveluketjut ja riittävän suuret oheispalveluyksiköt sekä muun muassa hankintarenkaat edesauttavat kuntien toiminnan tehostamista.

Taloudellisesti vahva peruskunta

Kuntien elinvoimalla ja sen edistämislä on merkittävä vaikutus kunnan ja alueen talouskasvuun, työllisyyteen ja näin muodostuvaan verotulopohjaan, mikä vahvistaa alueellisesti kestäväää kuntataloutta. Taloudellisesti vahva peruskunta edistää alueensa ja oman kuntansa

² Osoptimoinnista kuntapalvelujen tuottamisessa on kyse silloin, kun joissakin palveluissa tavoitellaan kustannussäästöjä ottamatta huomioon tästä seuraavia kustannuksia toisaalla. Esimerkiksi säästöt kouluterveyspalveluissa voivat kostautua muiden terveyspalvelujen kasvavana tarpeena ja myöhemmin. Tai kunta saattaa säästää terveyskeskuksensa kustannuksissa siirtämällä potilaita tarpeettomasti keskussairaalaan, jonka rahoittamiseen osallistuu useita muitakin kuntia.

Ansiotuloja saavan kunnallisverotus ei vähennyksistä johtuen ole kiristynyt, vaikka nimellinen kunnallisveroaste on nousnut.

taloudellista kasvua ja työllisyyttä sekä siitä muodostuvia verotuloja, joilla pääsääntöisesti rahoitetaan kunnan hyvinvointipalvelut. Sellainen kunta myös edistää alueensa elinvoimaa ja yhdyskuntarakenteen eheyttä sekä kykenee hallitsemaan palvelumarkkinoita.

Kuntien järjestämisvastuulla olevien palveluiden rahoittamiseksi on vahvan peruskunnan ajattelun pohjalta vahvistettava ensisijaisesti kuntien verotulopohjaa. Tällä hetkellä keskimääräinen nimellinen kunnallisveroprosentti on yli 19, mutta vähennykset huomioiva ns. efektiivinen veroprosentti on noin 14. Veronsaajan kannalta kunnallisverotus ei ole kiristynyt 2000-luvulla vaan päinvastoin lievästi keventynyt. Nimellisen ja efektiivisen kunnallisverotasojen eron kaventaminen siirtämällä verovähennyksistä johtuvaa rasiusta valtion vastuulle lisäisi paikallista demokratiaa ja verojärjestelmän läpinäkyvyyttä. Näin voidaan vähentää merkittävästi kunnallisveroprosenttien nousupaineita.

Myös muutoin kuntien veropohjaa olisi vahvistettava. Erityisesti kiinteistöverotuksessa on kehittämisvaraa saatamalla verottajan rekisteritiedot ajan tasalle ja tarkistamalla jälkeen jääneitä verotusarvoja. Jätevero tulisi siirtää kunnille, koska kunnilla on vastuu jätehuollon järjestämisestä alueellaan. Sen tuotto voitaisiin jakaa kuntien kesken tasasuuruudesta asukasta kohden. Myös

osan pääomatuloverosta voisi tulouttaa kunnille, koska pelkästään pääomatu- loilla elävät käyttävät myös kunnallisia palveluita, kuten katuverkkoa ja esimer- kiksi erityisen vaativaa sairaanhoitoa. Tähän liittyy kuitenkin selvitystarpeita koskien mm. pääomatulojen suhdan- neriippuvuutta ja ko. veron kohtaantoa kuntien välillä. Myös liikenneperusteis- ten verojen kohtaannosta tulisi tehdä selvitys ottaen huomioon kuntien erit- täin laajat vastuut.

Kuntien tuleva rahoitusjärjestelmä

Suomi on EU:n harvimmin asuttu maa, minkä seurauksena kuntien olosuhde- ja tulopohjaerot vaihtelevat huomattavas- ti. Jatkossakin tarvitaan sellainen valti- onosuusjärjestelmä, joka mahdollistaa laadukkaiden kuntapalveluiden järjes- tämisen koko maassa kohtuullisella kun- nallisveroasteella.

Valtionosuusjärjestelmän osalta on pohdittava palvelujen kustannusten tasa- uksen ja kuntien verotulojen tasa- uksen välistä suhdetta. Kun esimerkik- si Ruotsissa valtio rahoittaa verotulojen tasauksen ja kunnat kustannusten tasa- uksen, on Suomessa tilanne täsmälleen päinvastainen. Olisi vakavasti pohdittava verotulojen tasauksen siirtämistä valtion rahoitettavaksi samalla kun tasausrajaa nostettaisiin lähemmäksi Pohjoismais- sa vallitsevia tasoja. Kun kunnilla on samat lakisääteiset velvoitteet, on kohtuul- lista, että niillä on myös suurin piirtein yhtä vahva tulopohja velvoitteiden ra- hoittamiseksi asukasta kohden laskettu- na ottaen huomioon ikärakenne ja eräät erityistekijät kuten pitkät etäisyydet ja harva asutus.

Sosiaali- ja terveydenhuollon ratkaisut ja kuntatalous

Pääministeri Kataisen hallitus on lin- jannut sosiaali- ja terveydenhuollon

Vaativaa sairaanhoitoa ei kannata siirtää peruskuntien tai sosiaali- ja terveydenhuollon alueiden vastuulle.

rakenneratkaisunsa niin, että kunnat tai sosiaali- ja terveydenhuollon alu- eet vastaavat laajennetusta perustason palvelujen järjestämisestä, mukaan lu- kien merkittävä osa sairaalahoitoa. Eri- tyisvastuualueiden roolia selkeytetään jatkotyössä. Sosiaali- ja terveydenhuol- to kootaan yhteen saman järjestäjän vastuulle. Sairaanhoitopiirit lakkauteta- taan.

Tietojeni mukaan missään muual- la maailmassa ei ole mallia, jossa erityi- sen vaativa sairaalahoito ja pääasiassa lähipalveluina toteutettava muu sosiaa- li- ja terveydenhuollon toteutus olisivat samassa organisaatiossa. Talouden kan- nalta eriyttäminen on ollut perusteltua. Vaativa erityistaso edellyttää suuria vä- estöpohjia ja osaamiskeskuspohjalta tapahtuvaa keskittämistä.

THL:n tutkimuksen (Rättö ym. 2012) mukaan suomalainen erikoissairaanhoi- to on Pohjoismaista selvästi tehokkain ja tuottavin, ja toisaalta valtiollistettu sai- raalatoiminta Norjassa erityisen tehoton. Saman selvityksen mukaan myös perus- terveydenhuollon ja erikoissairaanhoi- don välinen yhteistyö sujuu Suomessa parhaiten.

Erikoissairaanhoitomme kustannus- tehokkuus perustuu lyhyisiin hoito- jaksoihin ja suureen päivätoimintojen määrään. Yli 60 prosenttia sairaaloiden potilaista ei yövy sairaaloissa lainkaan, ja tämä osuus kasvaa. Erikoissairaan-

hoidon kustannuksista yli 50 prosenttia muodostuu päivystyksellisesti alkavis- ta hoitajaksoista, jotka vaativat mitta- vaa ympärivuorokautista lääketieteen erityisalojen (yhteensä 49) osaamis- ta kaikkina päiviä viikossa vuorokau- den ympäri. Yksittäiset kunnat tai niiden muodostamat sote-alueet eivät kykene tällaista tehtävää hoitamaan.

Hallitusohjelmassa on otettu käyttöön Terveydenhuoltolain valmistelussa jo kertaalleen hylätty käsite, nk. peruseri- koissairaanhoito. Kuitenkin valtaosa kai- kesta nykyisestä sairaaloissa tuotetusta erikoissairaanhoidosta on ns. "vaativaa erikoissairaanhoitoa". Erikoissairaanhoi- dossamme noin 20 prosenttia potilais- ta aiheuttaa noin 80 prosenttia kaikista kustannuksista.

Enin osa jäljelle jäävistä 80 prosentista potilaita, joista siis aiheutuu vain 20 pro- senttia kuluista, saa usein myös erikois- sairaanhoitoa, joka on vaativaa. Tähän ryhmään kuuluvat mm. synnytykset, mon- net leikkaukset ja vaativat polikliiniset toimenpiteet.

Erikoissairaanhoidon suhteellinen osuus kuntien menoista – huolimatta sen tarvitsemasta kalliista teknologias- ta, tarvikkeista ja lääkkeistä – on kasva- nut kahden vuosikymmenen aikana yh- den prosenttiyksikön, 14 prosentista 15 prosenttiin. Kunnat, jotka itse huolehti- vat osasta erikoissairaanhoitoa, eivät sel- viä pienemmillä kuluilla kuin pelkästään sairaanhoitopiirin tuotantoa käyttävät kunnat. Erikoissairaanhoidon väitetty kalleus ei johdu siitä, että kuntayhtymät tuottavat nämä palvelut, vaan se joh- tuu itse palvelujen luonteesta. Kaikkialla maailmassa erityistason terveydenhuol- lon menot kasvavat muita palvelulohko- ja nopeammin.

Kuntatalouden kannalta perusteltua olisivatkin noin viisi kuntien omistamaa erityisen vaativasta sairaalahoidosta ja päivystyksestä vastaavaa erityisvastuu- aluetta (erva). Nämä alueet vastaisivat myös osaamiskeskuspohjalta tapahtu- vasta kehittämisestä lääketieteen erityis-

aloilla. Tämä yhtymä tuottaisi myös peruskunnille niiden tarvitsemat erikoissairaanhoidon palvelut yhteistyössä peruskuntien tai niiden yhteenliittymien kanssa.

Sellainen ajatus, että perusterveydenhuoltomme tarvitsemat lisäresurssit voitaisiin varmistaa siirtämällä valtaosa erikoissairaanhoidosta peruskuntiin tai sote -alueille, on niin kansainvälisten kokemusten kuin kuntataloudenkin näkökulmasta täysin perusteeton ja johtaa tarpeettomaan kilpailuun työvoimasta ja resursseista, kasvavaan alueelliseen eriarvoisuuteen sekä lisääntyvään yksityisten palvelujen käyttöön myös erikoissairaanhoidossa. ■

KIRJALLISUUS

Berggren, I. & Haglund, A. & Melin, T. & Norrliid, A. (2006), *Storleken som kommunalekonomiskt problem. Samband mellan kommunstorlek och kostnadsläge i Sveriges primärkommuner*, Stockholm, Rådet för främjande av kommunala analyser.

http://www.kolada.se/appspecific/rka/download/analysera/ovriga/RKA_Storleken.pdf
Helsinki-Vantaa seurantaryhmä (2010), Helsinki-Vantaa- selvitys. Loppuraportti.

http://www.hel2.fi/Helsinginseutu/seutuselvitykset/HeVa-selvitys/HeVa_loppuraportti_2011.pdf

Kangasharju, A. & Mikkola, T. & Mänttari, T. & Tyni, T. & Valta, M. (2010), Vaikuttavuuden huomioonottava tuottavuus vanhuspalveluissa, VATT Tutkimukset 160.

OECD (2012), *Economic Survey of Finland 2012*, Paris: OECD.

Rättö, H. & Jonsson, P.M. & Häkkinen, U. & Häkkinen, P. (2012), Mitkä tekijät selittävät pohjoismaisten sairaaloiden tuottavuuseroja?, teoksessa Klavus, J. (toim.): *Terveystaloustiede 2012*, Helsinki: THL, 29–31.

Suoniemi, I. & Tanninen, H. & Tuomala, M. (2010), Julkinen palvelutarjonta, tulonjako ja työllisyys, *Talous&Yhteiskunta*, 38:4, 4–9.

Valtiovarainministeriö (2010), *Julkisen talouden valinnat 2010-luvulle*, Valtiovarainministeriön julkaisuja 49/2010.

Valtiovarainministeriö (2012), *Elinvoimainen kunta- ja palvelurakenne. Kunnallishallinnon rakennetyöryhmän selvitys. Osa I. Selvitysosa. Valtiovarainministeriön julkaisuja 5a/2012.*